

A kutató neve	
Szemes Botond	
A kutatás témája	
A berlini Kertész Imre Archívum egyes elemeinek feldolgozása, átírása és értelmezése különös tekintettel a korai művekre és a 60-as évek naplóira	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Németország, Berlin
intézmény(ek)	Akademie der Künste, Literaturarchiv
A kutatás ideje	
2019 09. 08. – 2019 10. 08.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
Kutatásom a kutatott iratok alapján két (plusz egy) részre osztható: 1. Kertész Imre <i>korai munkanaplói</i> az írói pályakezdés lenyomatai, egyben későbbi ötletek, motívumok és gondolatok gyűjteménye. Azaz kettős feladatot látnak el, amennyiben egyszerre archiválják az éppen futó írásfolyamatot, és szolgálnak nyersanyagként későbbi művek számára; ezáltal az írásmunkát dokumentáló naplók maguk is az írásfolyamat részévé válnak. Ez Kertész munkásságában fellelhető önidézetek nagy számában is megnyilvánul, amely szövegrészletek gyakran a naplókba kerülnek át a későbbi prózai munkákba. Ezt az eljárást több regény is színre viszi, például <i>A kudarc</i> első részében az Öreg, vagy a <i>Kaddis a meg nem született gyermekért</i> az elbeszélő munkája során. A kiadott naplók közül a legkorábbi feljegyzéseket a <i>Gályanapló</i> tartalmazza: egy bejegyzést 1961-ből és egyet 1963-ból – ám igazán részletes csak a hetvenes évekből szárazó jegyzetektől lesz. Holott az ötvenes évek vége és a hatvanas évek eleje sok szempontból fontos időszak Kertész pályájában: itt találhatóak a korai regénytervek (elsősorban az <i>Én, a hóhér</i>), majd a <i>Sorstalanság</i> kezdeti munkálatainak részletei, illetve az írói létforma kialakítása és a filozófiai-poétikai alapok kidolgozása is. Látni kell, ahogyan ezek egymással összefüggésben alakulnak: a belső emigráció kiépítése és az eszmei-művészeti orientáció egymást erősítve, az „ugyanazt a regényt élni és írni” képzelet mentén szerveződik. Az itt található regénytervek továbbá fontos filológiai adalékok a már ismert életműhöz. Éppen ezért az ösztöndíjas időszak alatt az 1959 és 1966 között írt naplókat vizsgáltam, amelyeknek java részét jövőbeni kutatások és a Kertész Imre Intézet, illetve a berlini Archívum, valamint a Rowohlt kiadó által tervezett esetleges kiadások érdekében be is gépeltem – amit kutatásom egyik legnagyobb hozadékaént tartok. Az alábbiakban az egyes	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül az ösztöndíj adományozójának honlapjára.

évek rövid összefoglalóját adom, különös tekintettel a *Sorstalanság* prózapoétikájának és stílusának alakulására, valamint a feljegyzett irodalomtörténeti és filozófiai hatásokra. Előtte azonban kiemelném azt az ábrázolástechnikai elképzelést, amely mindegyik év feljegyzéseiben megjelenik, ugyanakkor a recepció eddig nem, vagy kevéssé tárgyalta az életmű vizsgálatakor. Ennek lényege egy olyan metafizika-kritika, amely során Kertész egyre inkább eltávolodik a dolgokat értelmező és/vagy egy pszichologizáló ábrázolásmódtól, és helyette egy adott szituáció, vagy atmoszféra megteremtésének igényével lép fel. Az atmoszférateremtés kulcsa pedig esetében nem kizárólag a narratívába rendezés és a múlt elemeinek értelmező összekapcsolása, hanem egy mellérendelő logika, amely igyekszik megtartani az egyes elemeket egymásmellettiességükben és a köztük lévő kapcsolatok kombinatorikus hálóját megteremteni. Ha elfogadjuk Vásári Melinda irodalomtörténeti megközelítését, miszerint ez, a hangulatra, vagy atmoszférára irányuló írói eljárás állna Ottlik Géza, Mészöly Miklós és Nádas Péter poétikájának is a középpontjában (persze más hangsúlyokkal), akkor lehetőség nyílik a korai naplók vonatkozó szövegrészei alapján Kertész prózáját is jobban becsatornázni a 20. század magyar irodalomtörténetébe.

1.1. Vázlatok, 1959: egy 1959. 03. 05-ei bejegyzés szerint harmadik éve dolgozik Kertész az *Én, a hóhér* szövegén, ami így 1956-ra datálható (hasonlóan a *Bableves* c., szintén befejezetlen elbeszéléshez). Ugyanitt található a feljegyzés, miszerint egy korábbi munkából alakult ki ez, a később *A kudarcban* is megjelenő regényterv: „a »Szodomai magányos«-ból »Én, a hóhér« lett – ez egy külön téma, külön kis regény, amelyet egyszer bizonyára le fogok írni.” Ez a geneológia ugyanakkor jelzi, hogy a két terv a későbbiekben párhuzamosan alakul egymás mellett és az *Én, a hóhér* nem váltja le a *Szodomai magányost*, csupán belőle fejlődik ki. Ezek az összefüggések segíthetnek az írói pálya első évtizedeit a maga összetettségében láttatni, ami árnyalhatja az életművet csupán a *Sorstalanság* felől elrendező olvasatokat.

1.2. Vázlatok, 1960: Felmerül az életműben többször visszatérő szál: magának a regényírás történetének a megírása mint irodalmi vállalkozás. 1960. 03. 18-án kerül lejegyzésre az elhatározás, miszerint az *Én, a hóhér* munkálatait félrerakva „megírom (...) a deportálásom történetét.” A *Sorstalanság* ekkor még *Vakáció a táborban*, majd *Muzulmán* munkacímen fut, és megkezdődik a szöveg szerkezeti és gondolati ívének felépítése, valamint a narráció gyakorlati problémáinak rögzítése. A napló említ ennek kapcsán az irodalom- és filozófiatörténeti vonatkozásokat (Beckett, Camus, Sartre, Dürrenmatt – elsősorban az egzisztencialista gondolatrendszer és az abszurd kérdéskörét, valamint Thomas Mann szövegeit, leginkább a *Varázshegyet*) és Kertész önpozicionálását ezekhez képest. Itt található a „muzulmán-állapot” részletes leírása (12. 11-én már ezen a néven is hivatkozik a készülőre műre), ami nem csak a *Sorstalanság*, de a későbbi művek esetében is meghatározó elképzeléssé válik – itt elsősorban ábrázolástechnikai problémaként merül fel (azaz hogyan vihető színre a külvilággal szemben már teljesen közönyös, az önfeladás állapotába jutó ember). A napok közötti dinamikát a folyamatos lelkesültség és az elakadás közti feszültség határozza meg – csak úgy mint az elkövetkező években. 12. 11-én a készülő regény stílárius nehézségeit említi: a látószög és a gyermeki nézőpont kérdése merül fel, illetve megfogalmazódik a kauzális magyarázatok visszaszorításának igénye.

1.3. Vázlatok, 1961: Az íráshoz szükséges élet kialakítása egyben az élethez szükséges írás képzetét jelenti: „Számomra az írás nem más, mint kontaktus saját énemmel.” (4.22.) Elsőként kerül rögzítésre a *Sorstalanság* zárlatában megjelenő honvágy motívuma: „S a honvágy, mely ezt az írást sugallta, a változó világok igazságából való menekülés a Buchenwaldban felismert állandó igazság mozdulatlan világosságába.” (4.22.) Részletesen ír a regény és az *Én, a hóhér* koncepciója és nyelvi megvalósulása közti különbségről. A

Vázlatok mappát és a korai naplókat erősen befolyásolja az egzisztencializmus filozófiája, sőt nyelvhasználata – 1961. 10. 7-ei feljegyzésből kiderül, hogy mely szövegekkel találkozott Kertész és melyeket ismerte csak közvetítés által (elsősorban Ungvári Tamás *Nagyvilágban* megjelent cikkére hivatkozik).

1.4. Vázlatok, 1962: Rövid leírás egy *Bridzs* című novella tervezetéről, majd olvasható Russell *A horogkereszt rémtettei* c. munkájának méltatása és összefüggései az *Én, a hóhér*al. Újabb stílári problémák kerülnek tárgyalásra, ezúttal a szóhasználat kapcsán („Sokkal érdekesebb ígétet és jelzőket kellene találnom.” 3. 10.) A *Muzulmán* eddig elkészült fejezeteinek (1. és 2.) újraírása az egyszerű stílus és a ki nem mondott feszültség érzékeltetésének jegyében: az újraírás egyik fő szempontja, hogy semmit sem szabad túlzottan hangsúlyozni, ugyanakkor minden jelenetet részletesen kell kifejtteni. Ebben a munkában Camus és Hemingway példája vezet Kertészt, elsősorban a *Közöny* gondolati és nyelvi felépítésének elemzése, és azon keresztül a lélektaniség elutasításának megfogalmazása. A munkafolyamat részletes dokumentálása, amelyet az elakadások és újakezdések ütemeznek. 10. 13-én újabb felismerést rögzít: az irodalmi cél szintézist találni Thomas Mann humanizmusa és az egzisztencializmus között. 11.7-én az *Én, a hóhér* beszédhelyzetének „Ön”-ös formájának felvetése (amely *A kudarcban* megjelent változatban is megtalálható).

1.5. 1963, Napló: Elemzett olvasmányok: Nietzsche *Vidám tudomány*, Thomas Mann *Doktor Faustus*, Dosztojevszkij *A játékos*, Nyiszli Miklós *Orvos voltam Auschwitzban*, Fejes Endre *Rozsdatemető*, Ehrenburg *Emberek, évek, életem* c. könyvének és Antonioni *Éjszaka* c. filmje. A metafizika-kritika és a plasztikus, atmoszférikus ábrázolás kifejtése; Camus *Közöny*ének más műveivel való szembeállítás. Ismét újakezdődő munka az 1. és 2. fejezettel. Felveti poétikájának és a 12 fokú zenének az összehasonlíthatóságát azon az alapon, hogy mindkét esetben az egyes részletek hatással vannak a műegészre, amely összehasonlítás a hangulat megragadásának újabb elképzeléséhez vezet. Később a regényszerkezet (fő- és melléktémák váltakozása) is mint zenei kompozíció jelenik meg, szintén az atmoszférateremtés kérdéskörébe ágyazva. Ezzel összefüggésben fogalmazódik meg a főhős perspektívájának kizárólagossága, azaz a körülötte lévő világ és társadalmi mozgások értelmezés nélküli, csupán a kisfiú szemszögéből történő bemutatása. Kertész említ egy sikertelen próbálkozást egy irodalmi lapnál egy *Húsz évvel később, éjszaka* című novellával, valamint feleleveníti a feltehetőleg 1956-ban írt *Bableves* című elbeszélést is. Az Irodalmi Akadémiára benyújtott tagságkérelem visszautasítása kapcsán az irodalmi nyilvánosság kritikája és a személyes, „titkos” munka fontossága kerül kihangsúlyozásra. Anna Langfus holokausztkönyveiről szóló kritikát olvasva: a „szörnyűségek közé vetett ember” képze helyett a valóság megragadása válik írói programjává.

1.6. 1964., Napló: Éles kritika Németh Lászlóval szemben, valamint különböző Nietzsche-olvasmányok és C. P. Snow tanulmányának (Kortárs 1963/6, 920-932) nagy hatásának kifejtése. További olvasmányok: Andrzejewski *Hamu és gyémánt*, Werfel *A kispolgár halála*, Anna Langfus *Homokpoggyász*, Zofia Posmysz *Egy nő a hajón*. A nagy utazásáról szóló kritika kapcsán elhatárolódás a Semprun-féle, giccsesnek tartott múltértelmezéstől. Újbóli kifejtését adja annak, hogy a *Muzulmán* története a társadalmi beágyazottságtól függetlenül is értékes; majd elutasítja a történelem és a történetiség képzetét az egzisztencialista filozófia nyomán. A gyerekperspektíva tisztátalanságával szemben annak „nyomorúságában és szennyes tanácstalanságában” való megformálását hirdeti. 6. 29-án Buchenwald és Zeitz felkeresésének tapasztalatait írja le, ami egyben a későbbi *Nyomkereső* tapasztalatainak megfogalmazását jelentik. Fontos mozzanat a filozófiai orientációban, amikor saját, elsősorban az *Első vázlat a funkcionális emberről* c. esszében leírt gondolatait megfigleteteti Sartre filozófiájával, de a köztük lévő különbségeket is jelzi,

amelynek alapja, hogy Sartre elvont, Kertész viszont empirikus megfigyelésekből indul ki. Később Sartre és Beauvoir együttes kritikája: az általuk hirdetett elkötelezettség képmutatás, ugyanis a társadalmiság ígézetében lemondanak az ábrázolás valódi erejéről. Annak kapcsán, hogy Sartre visszautasítja a Nobel-díjat: „akinek a Nobel-díj közömbös, az nem utasítja vissza.” (12.8.) A *Muzulmán* ekkor még egy epikai sorozat egyik tagjaként képzelet el, aminek része az *Én, a hóhér* és az *Első vázlat a funkcionális emberről* is.

1.7. 1965. Napló: Vita Sartre-tal *Az ördög és a Jóisten* c. mű kapcsán (Megjelent: 1963, Európa Kiadó Modern könyvtár sorozat). További elemzett olvasmányok, szerzők: Musil, Rejtő Jenő, Lawrence, Hemingway novellák, Sartre *A tróusi nők*, Muriel Spark *Memento mori*. Az első két fejezet munkálatai kapcsán megjegyzi, hogy a *Muzulmán* Anna-Máriájának mintáját Anna Frank és naplói adják. Felmerül a funkcionális ember mintájára a funkcionális beszéd képzelet: az absztrakciók patetikus nyelve, amelyik nem a plasztikus leírást választja. Stilisztikus szempontból lényeges az elhagyás és kihagyás technikájának központba állítása. 5. 1-én merül fel a *Muzulmán* alcímeként az „egy sorstalanság regénye” megnevezés, amit a sors fogalmának és a funkcionalitással való összefüggésének kifejtése követ, 7.8-án pedig a „sorstalan ember” jellemzése. Ez vezet a szituáció mint kulcsfogalom újbóli pontosításához: a fogalom az emberi cselekvőképességen túli, különböző tényezőkből álló, kényszerítő erejű, történelmi-társadalmi helyzetet jelöli.

1.8 1966. Napló: Elemzett olvasmányok: Heidegger-töredékek, Schopenhauer *Parerga és Paralipomena*, Georges Perec *Dolgok*. Az eddigi éveket is végigkísérték az 1966-ban is nagyon gyakori, részletes Kafka-elemzések. 01. 26-én említ Kertész egy elbeszélés tervezetét, amin kb. egy hónapja dolgozik, és egy *Agónia* c. regény ötletét, amiben az írói hivatástudat káros következményeit, a társadalomról való leszakadást vinné színre (szoros összefüggésben a *Szodomaini magányos* és az *Én, a hóhér* változataival). Kifejti a balzaci típusú regény lehetetlenségét, mivel a kor embere már nem képes átlátni, vagy uralni környezetét. Ennek kapcsán emellett érvel, hogy megszűnt az az ember-központú, polgári kultúra, ami lehetővé tette a világ rendszerezését és a nagyság ábrázolását; de aki ennek elvesztését siratja, az is egy hamis humanizmust táplál. Látni kell, hogy az egyes feljegyzésekben különböző módon használt humanizmus-fogalom jelenik meg: egyrészt a kiszolgáltatottság elkötelezett ábrázolását jelöli, ami kíváncsú Kertész számára, másrészt az ember és az élet diadalának hirdetését, ami a társadalom megváltoztatásának utópisztikusságával (és a sartré-i elkötelezettséggel) függ össze, és amit ezért elutasít.

2. Az említett naplók mellett átnéztem az *Én, a hóhér* című, sohasem elkészült regény variációt, amelyet két nagyobb dossziében tárol a berlini Művészeti Akadémia archívuma. A 14-es jelzetű dosszié datálható korábbra, amelynek egy mappája még a *Szodomaini magányos* alcímet viseli. Az első mappán olvasható, egyes szám harmadik személyű elbeszélés főhőse Hans Schmidt, aki a Németországban a nemzetiszocialisták hatalomra jutása előtt vidékre költözik, ahol a bibliai Lót történetén keresztül kívánja saját szabadságának történetét megírni – azaz a Genézis, a „teremtés kezdetének” történetét. Beszédes, hogy már az első lapon is az írásfolyamat elakadásáról tudósít az elbeszélés, ami a 180 lap egyik leggyakoribb témájává válik. Ezáltal már ezek a korai regényvariációk is az Eredet megírásának kudarcát jelentik be; amely téma végigkíséri az egész életművet: az utolsó könyv, *A végső kocsmá* utolsó oldalain egy doktor Sondenbergné névű karakter próbálja megírni Lót történetét, szintén sikertelenül. Ugyanebben a dossziében egy lila notesz is található, benne egy fordítás-töredék a *Márió és a varázslóból*, személyes feljegyzések Kertész gyermekkorából (ami a *Kaddis* egyes passzusaira rímelenek), és a *Sorstalanság* korai munkálataiból. Fontos, hogy a további mappákban ismét az *Én, a hóhér* írásjelenetét viszi színre Kertész, amelyek ezúttal is a újírás és korrigálás mentén szerveződnek: ezáltal prefigurálva a később poétikává alakuló folyamatos átírás

koncepcióját.

A második mappa a történet újabb variációin túl más az elbeszélés-tervek címeit is összegyűjti, melyek közül nem mindegyik lelhető fel az archívum elérhető részében: „Tévedés. Különös éjszaka. Izolda. Lót és leányai. Bableves. Négy év.” (AdK-14) A harmadik mappa tartalmaz egy hosszú álom-leírást, amely kapcsán a fentebb kifejtett hangulat-konceptió is megjelenik: az álomnak csak a hangulata marad meg Hans Schmidtben, amelyhez képeket keres, hogy közvetíteni tudja, mígnem „szorosan összezárt szeme mögött egyszerre sikerült a hangulatot tökéletesen felidéznie, megindítania a víziók sorozatát.” (AdK-14)

A negyedik mappa az eddigiek tisztázását tartalmazza, amely során Lót jellemzését is olvashatjuk: a figura itt olvasható leírása az egész életmű szempontjából központi jelentőséggel bír, amennyiben a „benső függetlenség” mintaképévé válik, amelynek elérésére törekszik majd mindegyik Kertész-hős.

Az ötödik mappa alcíme: *Szodomain magányos* – ez a legrészletesebb szövegváltozat, ami a katonai behívót és a katonai élményeket is tartalmazza. A bevonulás előtti este a *Sorstalanság* első fejezetét idézi, amikor a család Köves apját búcsúztatja: ugyanúgy az önbecsapásba forduló remény mozgatja az egyes szereplőket. Ugyanebben a mappában a történet újrakezdődik, ami Hans Schmidt gyerekkorát és első szerelemi kalandját, azaz csalódását mutatja be. Eljut a történet a behívóig, a bevonulás és az elbeszélés vége azonban csak pár töredékes lap/mondat formájában olvasható: Hans Schmidt, ez eddigi kívülálló, egy börtönőr lesz, aki – feloldódva a hóhér szerepében – egy fogvatartott rab arcába sújt le öklével. A történet életrajzi elemeket is tartalmaz, amelyek későbbi változata *A kudarc* börtönjelenetében olvasható.

A 15-ös jelzetű dosszié szintén az *Én, a hóhér* két változatát őrzi, az egyik a korábbi változatok variációjaként értelmezhető (a főhős neve: Wolfgang Amadeus Lipsius), a másik egy korábbi tömeggyilkosságra parancsot adó katona első személyű vallomásából áll, amit egy megszólított közönségnek tesz („Önök”). A 74 lap leginkább ennek a beszédhelyzetnek a kidolgozása, a történet egésze csak pontokba szedett vázlatokból és több dramatizált párbeszéd részletéből rekonstruálható. Található még a dossziében pár újságkivágás háborús bűnösök pereiről és háború utáni életmódjukról, amik nem csak a regény tervezetére és világképére gyakorolnak hatást, hanem Kertész későbbi terminológiájára is, amennyiben gyakori bennük a „hóhér” (és kisebb mértékben ennek ellentétpárja: az „áldozat”) megjelölés.

3. A hagyatékban találtam egy esszét (*A megváltatlan állapotról* címen), amelyről kiderítettem, hogy tévesen tulajdonítják Kertésznek: valójában Radics Viktória küldte azt el az írónak 1987-ben, ahogy arról egy korabeli levél is tanúskodik (megjelent a Múlt és Jövő 2017/2-es számában). Az észrevételt jeleztem az archívum felé is.

A kutatás módszere

A kutatás során először az említett dossziék struktúráját és a bennük felmerülő központi témákat, illetve az esetleges variációkat jegyeztem fel. Ez tehát az állomány szerkezetének felmérését jelenti. Ennek során konzultáltam a hagyatékot gondozó Madácsi-Laube Katalinnal (laube@adk.de) is az állomány összetételéről, akivel termékeny beszélgetéseket folytattunk az archívum anyagáról és lehetséges feldolgozásáról. Ezt követően a későbbi művek előképének tekinthető részletek felkutatását végeztem el, majd saját korábbi kutatásaim által meghatározott kérdések mentén kerestem szövegrészeket: 1. a funkcionális

ember képze mekor jelenik meg, illetve milyen közvetett és közvetlen behatások tételezhetők fel ennek kapcsán? 2. A múlt ábrázolásának milyen lehetőségei merülnek fel a korai naplókban? Hogyan merül fel a hangulat problematikája? 3. Milyen filozófia- és irodalomtörténeti kapcsolatokról tanúskodnak a naplók? 4. Milyen kapcsolatba hozhatóak a korai írások a megjelent életművel, különös tekintettel az *En, a hóhérra*? 5. Hogyan működnek a naplók mint a munkafolyamat archívumai és mint újabb munkafolyamatok operatív alapja?

Ezt követően a legtöbb időt az egyes naplók átiratai, begépelése vette igénybe. A kézzel írt feljegyzések és vázlatok közül az 1965-ös és 1966-os év egészét, valamint az 1963-64-es évek java részét gépeltem be filológusi alapossággal. Ezt a munkát tartom hosszú távon a legfontosabbnak: így nem csak saját kutatásomat segítettem elő egy privát, bármikor elérhető, elektronikus változat létrehozásával, hanem egy későbbi kiadás alapját is meg kívántam ezzel teremteni. Több ízben egyeztettem a Kertész Imre Intézettel, amely a kiadás jogaival rendelkezik, hogy egy jövőbeni átirat felelős elkészítésében szívesen segédkezem; valamint német fordítások alapanyagát is jelenthetik ezek az átiratok: bízom benne, hogy ezáltal szélesebb körben olvashatóvá és kutathatóvá válnak az anyagok.

Végezetül összevettem az általam átnézett naplók és a *Gályanapló* hasonló részeit, lejegyeztem a köztük lévő átfedéseket, illetve a nyomon követhető átalakításokat, amelyeket a könyv szerkesztéskor eszközölt Kertész az eredeti szövegeken.

A kutatási eredmények hasznosítása (pl. előadás, publikáció) és az esetleges további lehetőségek

Kutatási eredményeimen először 2019. november 7-én mutattam be Kertész Imre születésének 90. évfordulójára rendezett, az ELTE BTK Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékének, valamint Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének közös szervezésében megvalósuló konferencián. Előadásom a *Kertész Imre és az archívum működése* címet viselte. A konferencia szervezői közös tanulmánykötet megvalósítását tervezik 2020-ban, ahol előadásom bővített változatát tervezem publikálni. Amennyiben e kötet szerkesztői elvei engedik, szeretném a szöveg rövidebb változatát folyóiratban is megjelentetni – előreláthatólag 2020 telén a miskolci Műút folyóiratban

Eredményeimet az Eötvö Collegium Magyar Műhelyében szintén prezentáltam és a jelen lévő hallgatókkal megvitattam 2019 novemberében.

Hosszú távú terveim közé tartozik Kertész kiadatlan életművének, elsősorban naplóinak publikálási munkálataiban való részvétel. Ehhez elengedhetetlen volt az ösztöndíjas időszak. A részvétel a konkrét kiadási-filológusi tevékenységet, vagy akár azok előkészítésére szolgáló leiratok létrehozását jelentené – és megvalósulhat a Kertész Imre Intézet munkálatai során, vagy a Rowohlt kiadó által tervezett németnyelvű kiadások kapcsán. Ez utóbbi nem lenne példa nélküli: 2018 decemberében a *Sinn und Form* folyóiratban megjelent, Ingrid Krüger és Kelemen Pál által fordított napló-részletek magyar nyelvű leiratainak elkészítésében segédkeztem.

Nehezen megvalósítható elképzelés, de az anyag ismeretében szorgalmaznám a korai időszak (1955-1965/70) digitális kiadását, amely szinoptikus elveket szem előtt tartva az összes variáció egymás mellettségét, együttes alakulását és lehetséges kapcsolatait vinné színre. Úgy vélem ezt mind az anyag összetétele, mind Kertész, a folyamatos átirás mentén szerveződő poétikája indokoltá tenné – és egy érdemi előrelépést jelentene a hazai digitális bölcsészet számára.

Az ösztöndíjjal kapcsolatos gyakorlati észrevételek (beleértve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

Az ösztöndíjas időszak egy hónapja behatárolja a feldolgozandó anyag mennyiségét, érdemes ehhez igazítani a célkitűzéseket: a munkálatok első fázisát követően némileg újra kellett terveznem a kutatás menetét.

Mindenképpen érdemes a feldolgozott anyagról fénymásolatot, vagy scan-másolatot készíteni, amennyiben az adott archívum ezt lehetővé teszi.

A berlini Akademie der Künste dolgozói rendkívül készségesek; az olvasóterembe a kutatást megelőzően helyet kell foglalni (ennek menete elérhető az akadémia honlapján.) A kikért anyagot legkésőbb másnap reggel kézbe veheti a kutató.

Budapest, 2019. november 19.